

ЩОДО ПИТАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ ВИПУСКНИКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**ON THE ISSUE OF EMPLOYMENT OF GRADUATES
OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS**

**Пижова М.О., д.ю.н., доцент,
в.о. проректора з наукової роботи та рекрутації**
Державний податковий університет

Пижев О.М., аспірант кафедри конституційного права України
*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
генеральний директор*
Директорат європейської інтеграції, бюджетування та узгодження політик
Міністерства освіти і науки України

У статті висвітлено питання зайнятості випускників закладів вищої освіти. Проаналізовано правова база проведення моніторингу зайнятості випускників закладів вищої освіти. Авторами доведено необхідність постійного відстеження зайнятості зазначеної категорії з метою ефективного функціонування сучасної системи вищої освіти. Крім того, це дасть можливість відповісти на актуальні питання чи реагує сучасна система освіти на потреби стейкхолдерів, чи відповідає вона сучасному ринку праці і чи задовольняє його. А також це важливо для розуміння конкурентоспроможності наших випускників закладів вищої освіти на міжнародному ринку праці. Досліджено досвід Польщі щодо процедури моніторингу випускників закладів вищої освіти.

Зазначені особливості Методичних рекомендацій з проведення моніторингу зайнятості випускників закладів вищої та фахової перед-вищої освіти і визначення показника працевлаштування для Формули розподілу видатків державного бюджету на вищу освіту між закладами вищої освіти.

Наголошено на двох негативних тенденціях для точності моніторингу. Перше це поступове розмивання поняття роботи за здобутою освітою за винятком окремих та відносно стабільних професійних груп. І друге, що ускладнює відстеження за здобутою освітою є застарілість Державного класифікатора професій та відсутність кодів професій у багатьох записах в Реєстрі застрахованих осіб.

Досліджено звіт Міністерства освіти і науки України з моніторингу, де виділено низку категорій Моніторингових осіб, які відповідно до запропонованого алгоритму обліковуються як незайняті, що зумовлює необхідність його подальшого вдосконалення: непрацюючі особи з інвалідністю, які отримують пенсію (при проведенні моніторингу працевлаштування в наступні роки їх необхідно ідентифікувати за окремою процедурою та виключити з числа Моніторингових осіб).

Авторами зроблено висновок про позитивність і необхідність дій МОН щодо проведення моніторингу працевлаштування випускників закладів вищої освіти. Зазначено, що це тільки перший крок, і плацдарм для удосконалення запропонованої моніторингової процедури. Підкреслено, що цей процес має здійснюватися разом із роботодавцями з метою реального бачення і відчуття ринку праці.

Ключові слова: право на освіту, право на працю, гарантії трудових прав, працевлаштування, ринок праці, зайнятість, безробіття, молодь, молоді спеціалісти, молоді фахівці, випускники закладів освіти, професійні якості, рівень знань, освітній рівень.

The article highlights the issue of employment of graduates of higher education institutions. The legal framework for monitoring the employment of graduates of higher education institutions is analyzed. The authors prove the necessity of constant monitoring of employment of this category for the effective functioning of the modern higher education system. In addition, this will provide an opportunity to answer the topical questions whether the modern education system responds to the needs of stakeholders, whether it meets the modern labor market and whether it satisfies it. It is also important for understanding the competitiveness of our graduates of higher education institutions in the international labor market. The experience of Poland on the procedure of monitoring graduates of higher education institutions is studied.

The features of the Methodological Recommendations for monitoring the employment of graduates of higher and vocational higher education institutions and determining the employment rate for the Formula for the distribution of state budget expenditures on higher education between higher education institutions are indicated.

Two negative trends for the accuracy of monitoring were emphasized. The first is the gradual blurring of the concept of work according to the obtained education, except for certain and relatively stable professional groups. And the second, which complicates the tracking of education is the outdated State Classifier of Occupations and the lack of occupation codes in many entries in the Register of Insured Persons.

The report of the Ministry of Education and Science of Ukraine on monitoring is studied, where a number of categories of Monitoring Persons are identified, which, according to the proposed algorithm, are recorded as unemployed, which necessitates its further improvement: unemployed persons with disabilities who receive a pension (when monitoring employment in subsequent years, they must be identified by a separate procedure and excluded from the number of Monitoring Persons).

The authors concluded that it is positive and necessary for the MES to monitor the employment of graduates of higher education institutions. It is noted that this is only the first step, and a springboard for improving the proposed monitoring procedure. It is emphasized that this process should be carried out together with employers in order to have a real vision and sense of the labor market.

Key words: right to education, right to work, guarantees of labor rights, employment, labor market, employment, unemployment, youth, young professionals, young specialists, graduates of educational institutions, professional qualities, level of knowledge, educational level.

Сьогоднішня ситуація в Україні чітко показує пріоритетність збереження трудового потенціалу країни, оскільки зовнішня міграція, спричинена жорстокою агресією Росії, руйнуванням ворогом міст, загрозою життя та здоров'ю українським громадянам, спричинює відтік трудового потенціалу з України, а це є негативним явищем як для економіки, так і для країни в цілому. За даними Уповноваженого Верховної ради України з прав людини Дмитра Лубінця [1] від початку повномасштабної війни із України вже виїхало більш ніж 14,5 мільйона громадян. Справа в тому, що ці цифри можуть різнитися. Так, заступ-

ниця Міністра економіки Тетяна Бережна зазначила, що переважна більшість українців, які виїхали за межі України – це жінки, діти та особи старші 60 років. За оцінками ІЛО, 2,75 мільйона осіб, які виїхали, перебувають у працездатному віці. З них 43,5% (або 1,2 млн) працювали до початку бойових дій і залишили або втратили роботу згодом. Дві третини таких українців мають вищу освіту, а майже половина (49%) – були зайняті у висококваліфікованих професіях [2]. Очевидним є те, що тенденція негативна, значна кількість працюючого населення виїхала з України. Особливої уваги заслуговує категорія випуск-

кників закладів вищої освіти, оскільки це надпотенціал країни, тому зайнятість саме цієї категорії є предметом нашого дослідження.

Зайнятість випускників закладів вищої освіти є важливим показником, який потребує постійного моніторингу задля розуміння особливостей функціонування сучасної системи вищої освіти, чи реагує вона на потреби стейкхолдерів, чи відповідає вона сучасному ринку праці і чи задовольняє його і наостанок чи наші випускники закладів вищої освіти конкурентоспроможні на міжнародному ринку праці.

Зрозуміло, що Міністерство освіти і науки України у цих питаннях відіграє одну з основних ролей, оскільки відповідно до Положення про Міністерство освіти і науки України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 630 (далі – Положення), здійснює важливі в цьому контексті три функції:

по-перше, провадить аналітично-прогностичну діяльність у сфері вищої освіти, визначає тенденції її розвитку, вплив демографічної, етнічної, соціально-економічної ситуації, інфраструктури виробничої та невиробничої сфери, формує стратегічні напрями розвитку вищої освіти з урахуванням науково-технічного прогресу та інших факторів, узагальнює світовий і вітчизняний досвід розвитку вищої освіти (пп.9 п.4 Положення);

по-друге, систематично відстежує та аналізує потреби вітчизняного ринку праці, вносить пропозиції щодо обсягів і напрямів державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою (пп.61 п. 4 Положення);

по-третє, сприяє працевлаштуванню випускників закладів вищої освіти (пп.63 п. 4 Положення) [3].

Крім того у частині п'ятій статті 64 Закону України «Про вищу освіту» зазначено, що центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, а це саме Міністерство освіти і науки України, здійснює моніторинг зайнятості випускників закладів вищої освіти. Крім того, в цій статті зазначено, що знеособлені статистичні дані щодо зайнятості випускників закладів вищої освіти на ринку праці розміщуються в мережі Інтернет для вільного доступу у форматі, що дає змогу їх автоматизовано обробляти електронними засобами [4].

Тому відповідно до частини п'ятої статті 64 Закону України «Про вищу освіту», пункту 201 Формули розподілу витратків державного бюджету на вищу освіту між закладами вищої освіти, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 року № 1146, пункту 4 Положення, Міністерство освіти і науки України 02 лютого 2022 року видало наказ № 101 «Про затвердження Методичних рекомендацій з проведення моніторингу зайнятості випускників закладів вищої та фахової передвищої освіти і визначення показника працевлаштування для Формули розподілу витратків державного бюджету на вищу освіту між закладами вищої освіти» (далі – Методичні рекомендації) [5].

Маємо зазначити, що ці Методичні рекомендації використовуються структурним підрозділом Міністерства освіти і науки України та визначають порядок здійснення моніторингу зайнятості випускників закладів вищої освіти та розрахунок оцінки зайнятості для Формули розподілу витратків державного бюджету на вищу освіту між закладами вищої освіти, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 р. № 1146 «Про розподіл витратків державного бюджету між закладами вищої освіти на основі показників їх освітньої, наукової та міжнародної діяльності».

Слід відмітити, що цей напрямок діяльності Міністерства освіти і науки України дуже необхідний, оскільки це від МОН вимагається не тільки зазначеною частиною п'ятою статті 64 Закону України «Про вищу освіту», а й вже тими кроками, які воно вже зробило раніше. Так,

ще в 2019 році затвердивши Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, наказом від 11 липня № 977 опосередковано зобов'язав заклади вищої освіти активно вивчати потреби роботодавців-стейкхолдерів, адже вони є своєрідними споживачами компетентностей, які випускники набули під час навчання. Оскільки, якщо заклад вищої освіти забажає акредитувати освітню програму, то обов'язково має подати до Національного агентства із забезпечення якості освіти рецензії та відгуки роботодавців (якщо вони є) [6].

Ми вже давно відстоюємо позицію, що освітній процес без участі роботодавців неможливий, вірніше він можливий, але неефективний. Аналіз ринку праці та системне відстеження працевлаштування випускників закладів вищої освіти має бути нерозривним і постійним процесом. Оскільки освіта має дуже швидко реагувати на ті динамічні зміни, які відбуваються у світі, зокрема в промисловості, виробництві, цифровізації, економіці, роботизації та всіх інших сферах суспільства, для того щоб заклади вищої освіти і випускники, яких вони готують були конкурентоспроможними на ринку праці, включаючи і міжнародний ринок.

Україна, на жаль, є не першою країною, яка започаткувала такий моніторинг. Наприклад у Польщі запроваджено загальнонаціональну систему моніторингу й економічної активності випускників, основою якої є дані з управління соціального страхування та інтегрованої інформаційної мережі з питань науки та вищої освіти POL-on – це найповніше сховище даних про польську науку та вищу освіту. Така інтегрована база даних дає змогу виконати аналітичні дослідження для визначення тривалості пошуку місця праці випускниками; рівня ризику безробіття; рівня оплати праці; бюджету активності випускників; характеристики ринку праці залежно від місця проживання випускника; частки тих, хто продовжив навчання; частки випускників, котрі були зареєстровані як безробітні [7].

Погоджуємося з такими вченими як О. Гринькевич, У. Садова, О. Левицька, які досить вдало, чітко та професійно визначили, що моніторинг працевлаштування випускників – це певний комплекс програмно методологічних, організаційних і технологічних та інших засобів, за допомогою яких ефективно та регулярно можна відстежити зайнятість осіб, які здобули фахову передвищу або професійну освіту за наперед розробленою методикою та системою показників [8].

Виходячи із зазначеного, з метою отримання інформації про працевлаштування випускників закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти Міністерством освіти і науки України спільно з Пенсійним Фондом України розроблено Порядок обміну інформацією між Пенсійним фондом України та Міністерством освіти і науки України [9], реалізація якого дозволяє отримувати інформацію з реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування, та проведено підготовчі роботи щодо технічної реалізації обміну інформацією. Інформацію передбачено передавати на центральному рівні в електронному вигляді інформаційно-телекомунікаційними засобами із застосуванням засобів технічного та криптографічного захисту інформації.

Ми проаналізували Методичні рекомендації і дійшли висновку, що для проведення моніторингу працевлаштування випускників закладів вищої та фахової передвищої освіти визначається цільовий перелік осіб, інформація про працевлаштування яких потребує розгляду (далі – Моніторингові особи). Так, до Моніторингових осіб віднесено громадян України, які завершили здобуття вищої та фахової передвищої освіти в проміжку від 36 до 48 місяців до дати спостереження (дата спостереження – 1 листопада 2021 року).

Отже, для здійснення моніторингу визначено перелік громадян України, які завершили навчання за державним або регіональним замовленням і здобули диплом про вищу або фахову передвищу освіту в проміжку від 1 листопада 2017 до 30 жовтня 2018 року (період випуску із закладу освіти). З цього переліку вилучені особи, які впродовж періоду можливого працевлаштування після випуску (від 1 листопада 2018 року до 1 листопада 2021 року) за даними Єдиної державної електронної бази з питань освіти отримали інший документ про вищу або фахову передвищу освіту, здобували або здобувають вищу (включаючи третій рівень) або фахову передвищу освіту.

При цьому, для кожної Моніторингової особи визнається один зі статусів на підставі даних Реєстру застрахованих осіб на дату спостереження:

- зайнятий;
- найманий працівник за основним місцем роботи та/або сумісництвом, договором цивільно-правового характеру;
- фізична особа-підприємець чи особа, яка веде незалежну професійну діяльність та/або фізична особа, яка забезпечує себе роботою самостійно; військовослужбовці, особи рядового і начальницького складу органів охорони правопорядку (якщо така інформація не є інформацією з обмеженим доступом);

- знаходиться в соціальній відпустці;
- незайнятий (в інших випадках).

На підставі аналізу інформації про працевлаштування випускників закладів вищої та фахової передвищої освіти, а також з метою мінімізації віднесення до числа незайнятих осіб, які тимчасово або в силу обставин є незайнятими саме на дату спостереження, виділено категорію умовно зайнятих осіб, до яких віднесено незайнятих на дату спостереження осіб, які були працевлаштовані і звільнились:

- не більше ніж за три місяці до дати спостереження;
- більше ніж за три місяці до дати спостереження і мають стаж роботи більше 18 місяців за основним місцем роботи у період з 1 листопада 2018 року до 1 листопада 2021 року [10].

Ми маємо розуміти, що це перший проведений моніторинг і звичайно одне з найголовніших завдань його виокремити прогалини в моніторинговій процедурі, яка запропонована в Методичних рекомендаціях, які запропоновані Міністерством освіти і науки України.

Також важливо наголосити на двох умовно негативних тенденціях для точності моніторингу. Так, аналізуючи загальні вектори розвитку ринку праці, як національного, так і міжнародного, ми можемо констатувати про поступове розмивання поняття роботи за здобутою освітою за винятком окремих та відносно стабільних професійних груп. І друге, що ускладнює відстеження за здобутою осві-

тою є застарілість Державного класифікатора професій та відсутність кодів професій у багатьох записах в Реєстрі застрахованих осіб.

Крім того, Міністерство освіти і науки України у своєму звіті з моніторингу констатувало, що виявлено низку категорій Моніторингових осіб, які відповідно до запропонованого алгоритму обліковуються як незайняті, що зумовлює необхідність його подальшого вдосконалення: непрацюючі особи з інвалідністю, які отримують пенсію (при проведенні моніторингу працевлаштування в наступні роки їх необхідно ідентифікувати за окремою процедурою та виключити з числа Моніторингових осіб);

– інші категорії непрацюючих осіб, зокрема непрацюючі за власним вибором та зареєстровані безробітні, які проходять або не проходять додаткове навчання за направленням Державної служби зайнятості;

– особи із числа військовослужбовців, особи рядового і начальницького складу органів охорони правопорядку, якщо інформація про них є інформацією з обмеженим доступом; особи, які зайняті в домашньому або підсобному господарстві; особи, які працюють без належного оформлення статусу найманого працівника, підприємця або самозайнятої особи («тіньова економіка», незадекларована праця);

– особи, які припинили наступне навчання до його завершення;

– особи, які навчаються в Україні, але інформація про таке навчання не внесена до ЄДЕБО (інтернатурса, частина аспірантури тощо); особи, які працюють або продовжують навчання за кордоном.

Це те, про що ми зазначали раніше, що це перший моніторинг, який має дати поштовх вдосконалення моніторингової процедури. Ми переконанні, що для ефективного удосконалення цієї процедури необхідно, щоб роботодавці-стейкхолдери ознайомилися з цим дослідженням і надали свої критичні зауваження, оскільки якщо цей звіт залишиться лише для виконання частини п'ятої статті 64 Закону України «Про вищу освіту», а не знайде практичного застосування, то його проведення буде з найнижчим коефіцієнтом корисної дії.

Ми також маємо обов'язково звернути увагу на те, що впровадженню моніторингової нездійснювалося відстеження випускників закладів вищої освіти, які навчалися за кошти фізичних та юридичних осіб. Це вкрай важливо, оскільки підтверджує велику відносність отриманих результатів.

Таким чином, ми переконанні в позитивності і необхідності дії МОН щодо проведення моніторингу працевлаштування випускників закладів вищої освіти. Водночас, це тільки перший крок, і підґрунтям для удосконалення запропонованої моніторингової процедури. Ми переконанні, що цей процес має здійснюватися разом із роботодавцями з метою реального бачення і відчуття ринку праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Омбудсмен розповів, скільки українців виїхало за кордон із 24 лютого. *Слово і діло* : веб-сайт. URL: <https://www.slovovidilo.ua/2022/12/01/novyna/polityka/ombudsmen-rozpoviv-skilky-ukrayincziv-vuyixalo-kordon-24-lyutoho> (дата звернення 14.12.2022).
2. Мінекономіки: 2,75 МЛН українців, які виїхали за межі України, – працездатного віку. *Фінанси та економіка* : веб-сайт. URL: <https://finbalance.com.ua/news/minekonomiki-275-mln-ukrantsiv-yaki-vixali-za-mezhi-ukrani---pratsezdatnoho-liku> (дата звернення 14.12.2022).
3. Положення про Міністерство освіти і науки України : постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 630. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014%D0%BF?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86#w1_23 (дата звернення 17.12.2022).
4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення 18.12.2022).
5. Про затвердження Методичних рекомендацій з проведення моніторингу зайнятості випускників закладів вищої та фахової передвищої освіти і визначення показника працевлаштування для Формули розподілу видатків державного бюджету на вищу освіту між закладами вищої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 02 лютого 2022 року № 101. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/85701/ (дата звернення 17.12.2022).
6. Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 977. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#top> (дата звернення 17.12.2022).
7. Сновидич І. Моніторинг працевлаштування і кар'єри випускників в управлінні якістю вищої освіти (на прикладі Львівського університету). *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2021. Випуск 60. С. 199–212.
8. Гринькевич О.С., Садова У.Я., Левицька О.О. Особливості застосування статистичних і соціологічних методів у моніторингу працевлаштування випускників на прикладі Львівської області. *Збірник конференції зі статистики*. 2020. С. 17–21. URL: <https://cutt.ly/cWxP7fX> (дата звернення: 17.12.2022).

9. Про затвердження Порядку обміну інформацією між Пенсійним фондом України та Міністерством освіти і науки України: наказ Міністерства освіти і науки України від 04.03.2021 № 287 та постанова правління Пенсійного фонду України 04.03.2021 року № 9-1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/za596-21#Text> (дата звернення: 18.12.2022).

10. Звіт з моніторингу працевлаштування випускників закладів вищої, фахової передвищої освіти. *Міністерство освіти і науки України* : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/02/03/01/Zvit.z.monitorynhu.pratsevlashtuvannya-2022-02-03.pdf> (дата звернення: 18.12.2022).